https://doi.org/10.26682/hjuod.2023.26.2.17
گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا: 26، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی وكومەلناسی)، بپ 256-269، 2022

هەلویستێ حكومە تا ئیرانێ ژ دامەزراندنا حكومەتا هەرێما كوردستانێ(1992)

دلدار ابراهیم عبدالله * و هوزان سلیمان میرخان**
*بەشێ مێژووێ، كولیژا پەروەردا بنیات/ئامێدیێ، زانكویا دهوك، هەرێما كوردستانێ– عیراق
** بەشێ مێژووێ، كولیژا زانستێن مروڤایەتی، زانكویا دهوك، هەرێما كوردستانێ–عیراق

((مێژوویا وەرگرتنا ڤەكولینی: 15تیرمەهـ 2023، مێژوویا رەزامەندیا بەلاڤكرنێ: 4 ئەیلولێ، 2023))

پوختە

كوردستانا عیراقێ لدوماهیا سالێن هەشتیان روبەروویی رەوشەكا خراپا سیاسی وئابوری بوو نەخاسمە پشتی هەلمەتێن ئەنفالێن سالا 1988 روویدای، وئەوا لدەستپێكا سالێن نوتان دا روویدای درێژە پێدانا وێ رەوشێ بوو، وكەڤتە بەر پێلێن سیاسەتا درندانە یا رژێما بەعس، خەلكێ كوردستانێ دڤەرێژا ئەڤێ سیاسەتێ تووشی ئاوارەبوونێ ورەوشەكا خرابا ئابووری بوو، د ئەڤێ قوناغێ دا بەرەیێ كوردستانێ پلانا ئەنجامدانا سەرهەلدانەكا سەرتاسەری ل كوردستانا عیراقێ دارێژت وسەرهەلدان وەك پروسەیەكا نیشتمانی وجەماوەری ل هەمی باژیرو وباژێركێن كوردستانێ هاتە ئەنجامدامن، ب پشتەڤانیا پێشمەرگە وخەلكێ كوردستانێ راپەرینەك دژی حكومەتا عیراقێ ئەنجامدا، وشیان پرانیا ئاخا كوردستانێ ئازاد بكەن، بەلێ ژبەر بارودوخێ نیڤدەولەتی ونافخویی كوچا ب كوم هاتە ئەنجامدان، ئەڤێ كوچێ وەكر ئەنجومەنێ ئاسایشا نیڤدەولەتی ل 5 نیسانا 1991 نەچار بوو بریارا 688 ودانانا هێلا(36) یا ئارامیێ بو پاراستنا گەلێ كورد بكەڤنە دبوارێ جێبەجێكرنێ دا. ئەڤە بو دەلیڤە كو هەلبژارتنێن ئەنجومەنێ نیشتمانیا كوردستانێ ل 19 ئایار1992بهێنە ئەنجامدان وئێكەم ئەنجومەنێ وەزیران یێ كوردستانێ ل 4 تەمموز1992 بهێتە دامەزراندن. پشتی حكومەت هاتیە دامەزراندن ترس ودوودلیا دەولەتێن هەڤسو ژوانا ئیرانێ زێدەتر بوو، ئیرانێ دەست ب فشاران كر لسەر حكومەتا هەرێمێ، چونكی ب ئاشكەرایێ هەلویستێ دژایەتیا خوە راگەهاند، دپروسەیا ماڤی چارەنڤیسینا گەلی كورد دا، وگرێدانا پاراستنا ئێك پارچەیا ئاخا عیراقێ بوویە وهەڤدژیا هەر پێشڤەچونەكێ بو دامەزراندنا ڤەوارەكێ سەربەخو ل كوردستانا عیراقێ كریە .

پەیڤێن سەرەكی: *سەرهەلدانا بهارا1991 ، هەلبژارتنێن ئەنجومەنێ نیشتمانیا كوردستانێ، حكومەتا هەرێما كوردستانێ، ئیرانێ، كوردستانا عیراقێ .*

پێشەكی

دامەزراندنا حكومەتا هەرێما كوردستانێ ل 4 تەمووزا 1992 ئەركێ برێڤەبرنا دەولەتەكا دیافكتو یا ساڤا كەڤتە دستوێن وێ دا، بو قوناغ گهورینێ دیروكا بزاڤا رزگاریخواز كوردی ل كوردستانا عیراقێ، كو ژ ئەگەرێ شكەستنا دانوستاندنێن دناڤبەرا حكومەتا عیراقێ وبەرەیێ كوردستانێ دا، پاشان ڤەكیشانا دام و دەزگەهێن حكومی ژ هەرێما كوردستانێ، دەركرنا بریارا 688 كوردان ڤیا دەستهەلاتەكا یاسایی دروست بكەن كو رەوایەتیێ ژ گەلێ كوردستانێ وەربگریت، ژبو پركرنا ئەڤێ بوشایا ئیداری ویاسایی بەرەیێ كوردستانی بریاردا 19 ئایارا 1992 هەلبژارتنێن ئەنجومەنێ نیشتمانیا كوردستانێ بهێنە ئەنجامدان، پروسێسا هەلبژارتنان رەنگڤەدانەكا مەزن ل سەر ئاستێ هەرێمێ ونیڤدەولەتی ل دویڤ خو ئینایە، چونكی گرنگیەكا زور هەبوو ژبەر كو شەرعیەت دا سەركردایەتیا كورد ل هەرێما كوردستانێ وبوو بنەمایەك بو خوە برێڤەبرنا كوردان .

ڤەرێژا ئەڤێ پروسێسێ سەرەرایی چەندین رێگر وكوسپ هاتنە پێشیا كوردان لێ دئەنجامدا ئێكەمین كابینەیا حكومەتا هەرێما كوردستانێ بسەروكاتیا (فوئاد

مەعسوم) ل 4تەمووز1992 هاتە دامەزراندن، بو بنیاتەك ژبو دامەزراندنا قەوارێ هەرێما كوردستانێ.

سروشتێ ڤەكولینێ وەسا خواستیە لسەر پێشەكی و چوار پشكان ودوماهیەكێ كو تێدا گرنگترین ئەنجام هاتینە دیاركرن بهێتە دابەشكرن، پشكا ئێكێ ئەوا لژێر ناڤێ: سیاسەتا ئیرانێ بەرامبەرئێكەمین كابینەیا حكومەتا هەرێما كوردستانێ، پشكا دووێ: ئیران و گرێدانا پەیوەندیێن نەفەرمی دگەل حكومەتا هەرێما كوردستانێ، پشكا سییێ: هەلویستێ ئیرانێ بەرامبەرحكومەتا هەرێما كوردستانێ لدەمێ راگەهاندنا فیدرالیەتێ، پشكا چوارێ: هەلویستێ حكومەتا هەرێما كوردستانێ ژ سیاسەتا ئیرانێ .بو نڤیسینا ئەڤێ ڤەكولینێ پشبەستن ب ژمارەیەكا زورا ژێدەرو بەلگەنامە ودكیومینت وپەرتووك وبیرەوەرییێن كەسایەتی وچاڤپێكەڤتن وبەلاڤوكێن رەسەن یێن وی سەردەمی كریە مینا پەرتوكا(شەرێ ناوخوی كورد، بوچی سەری هەلدا، چون گەشەیكرد، سەرئەنجام)یا دانەر (سەلاح رەشید) كو ب درێژیی بەحسێ فشارێن ئیرانێ كریە لسەر حكومەتا هەرێما كوردستانێ، هەروەسا پەرتوكا (كردها وسیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران) یا دانەر(جعفرحق پناە) كو شروڤەكرنا هەلویستێ ئیرانێ ل بەرامبەر دامەزرانا حكومەتا هەرێما كوردستانێ دیاركریە .هەروەسا پشتبەستن لسەر چەندین گوڤار وروژنامەیێن وی سەردەمی هاتیە كرن تایبەت ژی راگەهاندنا ئیرانێ كو چەندین ڤالاهیێن گرێدایی ب دەستڤەئینان پێزانینان پركرینە وەكو(خبر گزاری جمهوری اسلامی) .

ئێك: سیاسەتا ئیرانێ بەرامبەرئێكەمین كابینەیا حكومەتا هەرێما كوردستانێ

پشتی راگەهاندنا ئەنجامێن هەلبژارتنان ورێككەڤتنا ئێكەتی نیشتمانی كوردستان (ی.ن.ك) و پارتی دیموكراتی كوردستان (پ.د.ك) لسەر دابەشكرنا كورسێكێن پەرلەمانێ كوردستانێ(ففتی ب ففتی)، پەرلەمانێ كوردستانێ ددووەمین كومبوونا پەرلەمانی دا هەر ئێك ل (د.فوئاد مەعسوم) وەكو ئێكەمین كابینەیا حكومەتا هەرێما كوردستانێ و(د. روژ نوری شاویس) وەكو جێگرێ حكومەتێ هەلبژاردن وراسپاردن بو پێكئینانا حكومەتێ، پاشان ل 4تەمموز1992 سویندا یاسایی خواندن كو ژ 16 وەزیرا پێكهاتبوون(حمید گەوهەری،1992: 96؛ رودهوف، میخیل لیزینبیرك، پیتر موولر: 77؛ محەمەد رەئوف، 2018: 93-97).

ئەڤ شێوازێ ففتی ب ففتی دوو جورێن دەستهەلاتێ وبریارێ ل دام ودەزگەهێن هەرێمێ دا پەیدا كرن، ئەڤێ دابەشبوونێ پەیوەندیێن دەرڤە ژی ڤەگرتن كو بەرپرسێن نڤیسینگەهێن حكومەتا هەرێمێ دناڤبەرا هەردوو پارتاندا هاتنە دابەشكرن، ئەڤ نڤیسینگەهە سەر ب (وەزارەتا هاریكارییێن مروڤایەتییێ وهەڤكارییێ) بوون. ئەڤێ وەزارەتێ هەولدا لجهێ نڤیسینگەهێن حزبی ێن حكومەتێ دامەزرینیت(كوردستانێ نوی:53، 1992/7/31؛ هێرش عەبدوللا حەمە كەریم،2013: 54-55)، ئەڤ هەولا وەزارەتێ ل دەولەتێن روژئاڤا سەركەفت، لێ ل دەولەتێن هەڤسو شكەستن ئینا، چونكێ ئەڤان دەولەتان د كومبوونا سی قولی دا بریار دابوو پەیوەندیێن فەرمی دگەل حكومەتا هەرێمی دا نەكەن، ژبەر هندێ هەر ئێك ژ ئیران وتوركیا وسوریا رێك نەدا حكومەتا هەرێمێ نڤیسینگەهێن خو ێن حكومەتێ ل ئەڤان دەولەتان ڤەكەن. پەیوەندیێن ئەڤان دەولەتان دگەل هەرێما كوردستانێ برێكا نڤیسینگەهێن پارتێن سیاسی بوو یان برێكا پەیوەندیێن راستەوخو دگەل سەركردایەتیا هەردوو پارتێن سەرەكی بوو ب تایبەت ژی بارزانی وتالەبانی(مایكل میدو كروفت ومارتن لون، 1997: 36). دڤێ قوناغێ دا هەرێما كوردستانێ پتر پێدڤی ب هاریكارییێن مادی ومروڤی هەبوو لەوما ژی پتر ڤیان پەیوەندیێن خوە دگەل روژئاڤا گرێدەن وخوشبكەن ودەولەتێن روژئاڤا ژی پتر گرنگی ددا هەرێما كوردستانێ ێن هەڤسو، لەوما ژی پەیوەندیێن خوە دگەل ێن هەڤسو پشتگوهڤە هاڤیتن و سەرەرایی نەبوونا نڤیسینگەهێن حكومەتی ل دەولەتێن هەڤسو پەیوەندیێن وان چوونە دقوناغا دووێ دا پشتی یێن روژئاڤا.

سیاسەتا ئیرانێ بەرامبەری دەستپێكا دامەزراندنا قەوارێ هەرێما كوردستانێ یا روون ودیار نەبوو هندەك جارا ب دانوستاندن وگرێدانا پەیوەندیا بوو جار ژی توبارانكرن ورێگری كرن بوو بەرامبەرێ ئەڤی قەوارێ

نوى، چونكى ب چاڤەكێ گوماناوى و بترس تەماشەى بارودوخێ هەرێما كوردستانێ دكر ودچەندێن مەرسيماندا دژايەتيا خو بو هەر دابەشبوونەكا عيراقێ و دامەزراندنەكا دەولەتا كوردى ل كوردستانا عيراقێ راگەهانديە، لدور ڤێ چەندێ عەلى ئەكبەر ويلايەتى (1981-1997) وەزيرێ دەرڤە يێ ئيرانێ راستەوخو پشتى هەلبژارتن ودامەزراندنا حكومەتا هەرێما كوردستانێ، دژبەريا خو دياردكەتن، زێدەبارى كو دژايەتيا خو بودامەزراندنا هەر دەولەتەكا سەربەخو ل باشورى كوردستانێ دياردكەتن، دووپاتيى لسەر پاراستنا ئێكپارچەيا ئاخا عيراقێ دكەتن، ئەو چەند ژى دا زانين كودێ هەمێ رێكا بكارئينين داكو چ ڤەوارەێن نوى ل باشورێ كوردستانێ دروست نەبن. هەروەسا گوتى" ئەوا ل باكورى عيراقێ هەى ئاريشەيە وئەڤ ئاريشەيە هنگى يا دەست پێكرى دەمێ سوپايێ عيراقێ لويرێ نەماى"(داود خمسه، 1392: 118-119؛ جعفرحق پناه، 1387: 182) .

دوپاتى لدور هەلويستێ ئيرانێ بەرامبەرى دامەزراندنا حكومەتا هەرێما كوردستانێ (تورگوت ئوزال) سەروك كومارێ توركيا گوتى:" ئيران مەزنترين رێگرە درێكا دامەزراندنا حكومەتەكا كوردى ل باكورێ عيراقێ، ژبەر ترسا ئيرانێ دێ گەلەك رێگرى كەفنە بەرسينگێ ئەڤێ حكومەتێ"، ديسان ئوزالى دووپات كرەڤە كو دامەزراندنا دەولەتەكا كوردى دێ زور ئالوزى وپەيهاتێن خو هەبن ژلايێ دەولەتێت هەڤسو ڤە تايبەت ژى ئيرانێ(خبر گزارى جمهورى اسلامى، 081421، 1371/11/11) .ترسا ئيرانێ ژ هەرێما كوردستانێ ئەوبوو، كو هێزا (چەكوجى ئامادە) ب يەكەيێن لەشكەرێن هەڤپەيمانا پێكدهات، وبارەگايێ وان يێ سەرەكى دناڤ ئاخا توركيا بوو وئەركێ وان پاراستنا خەلكێ هەرێما كوردستانێ بوو دچارچوڤێ هێلا 36 دا، ببيتە مەترسى لسەر سوپايێ ئيرانێ، يا نيگەران بوو بەرامبەرى هاريكاريكرنا كوردو توركيا و رێگپێدان ب لەشكەركێشيا توركيا دهەرێما كوردستانێ دا، كو توركيا برێكا توركمانان مەلەڤێ نەفتا كەركوك وموسل بدەست ڤە بينيت و بالانسا هێزێ لدەڤەرێ بو لايێ خو بكێشيت(محمد جواد ملكوتى،15، 1394: 75)، ديسان هەر پێشهاتەكا دهەلومەرجێن ناوچەيێ دا دێ كاريگەريا دەرووني وسوزدارى لسەر كوردێن دەولەتێن ديتر كەتن، لەوما ئيرانێ ب هەر ئاوايەكێ دديت كو سەركەفتنا پروژێ كوردى ل هەرێمى، دێ هێتە ڤەگوهاستن ودێ بيتە نموونەيەك بو كوردێن ولاتێن ديتر(د. محمد رضا حافظ نيا، 83، 1390: 20)، هندەك باش ئەڤێ ترسێ ودوودليێ تێتگەهشتن، چونكى بديتنا وان كوردستانا عيراقێ دێ بيتە مەلبەندەكێ سوزدارى بو 25 مليون كوردێن بەربەلاڤ لدەڤەرێن چيايى وكانزايى ل توركيا وئيران وسوريا وعيراقێ (Julia duin,38,2004:19) .

هندەك ڤەكولەرێن ئيرانێ گەلەك ژڤێ چەندێ دويرتر دچن ودبينن كو سەركەڤتنا سەربورا فيدراليا هەرێما كوردسانێ هەتا ئەگەر چ دەولەتێن كوردى ژى نەهێنە دامەزراندن دێ كاريگەرێ لسەر داخوازيێن نەتەوەيى و سياسى و ئابورى و رەوشەنبيرى يێن كوردان و نەتەوەيێن ديتر وەكو بلوج عەرەب و ئازەريان كەتن ل ئيرانێ(امير ساجدى ،1389: 71). ژبەر ڤێ چەندێ پشتى دامەزراندنا ڤەوارێ هەرێمێ زنجيرەيەكا خوپێشاندان و داخوازيێن رێكخستى ل كوردستانا ئيرانێ ديار بوون و داخوازا باشتركرنا بارودوخێ سياسى وئابورى و رەوشەنبيرى يێن خەلكێ كوردێن ئيرانێ كرن. بڤێ چەندێ نە راوستيان تاكو بو جارا ئێكێ كوتلەكا پەرلەمانێ كوردى د جڤاتا شورايا ئيسلامى دا بهێتە دامەزراندن(د. محمد رضا حافظ نيا، 83، 1390: 25) .

دوو: ئيران و گرێدانا پەيوەنديێن نەفەرمى دگەل حكومەتا هەرێما كوردستانێ

گرێدانا پەيوەنديێن نەفەرمى دگەل حكومەتا هەرێمێ وپارتێن سياسى ژلايەكێ، راگرتنا هەڤسەنگيا هێزێ ل هەرێمێ ژلايەكێ ديتر ڤە، دڤێردا ئيرانێ دانپێدانەكا فەرمى ب حكومەتا هەرێما كوردستانێ نەكر ونەڤيا عيراق بهێتە پارچە كرن، لێ كومارا ئيسلاميا ئيرانێ هێدى هێدى ئەڤ سياسەت وبوچوونا خوە گوهارت ولجهێ هەڤدژيا خوە بو حكومەتا هەرێما كوردستانێ ونەهێلانا پەيوەنديان پێكول كرن سەرەدەريێ وپەيوەنديێن نە فەرمى ب رێكێن جودا جودا دگەل حكومەتا هەرێما كوردستانێ و پارتێن باشورێ كوردستانێ دروست بكەتن، ئەڤەژى دزڤريت بو

دانپێدانەکا نەفەرمی یا حکومەتا ئیرانێ ب حکومەتا هەرێما کوردستانێ(جعفرحق پناه، 1387: 84)، چونکێ ئامادەبوونا شاندەکێ ئیرانی دئاهەنگا ڤەکرنا پەرلەمانێ کوردستانێ دا ل تشرینا ئێکێ 1992 ل هەڤلیرێ پشتەڤانیا ئیرانێ ژبوو پرۆسێسا دامەزراندنا حکومەتا هەرێما کوردستانێ دیاردکەتن john Esposito& r.k.) ramazani,2001:86).

دیسان کومارا ئیسلامیا ئیرانێ ب رەنگەکێ نهێنی شیا پەیوەندیێن خوە گرێبدەت، هەرچەندە حکومەتا هەرێما کوردستانێ چ نڤیسینگەهێن فەرمی ل ئیرانێ نەبوون، لێ نڤیسینگەهێن پارتێن باشورێ کوردستانێ تایبەت یێن ئێکەتیێ وپارتی ل ئیرانێ هەبوون وبرێکا نڤیسینگەهێن پارتێن سیاسی یێن باشورێ کوردستانێ شیان پەیوەندێن خوە و کارو کریارین خوە دگەل حکومەتا هەرێما کوردستانێ وبەروڤاژی حکومەتا هەرێما کوردستانێ ژی پەیوەندی وکریارێن خوە برێکا پارتێن سیاسی دگەل حکومەتا ئیرانێ گریبدەت وچارەبکەن(جعفرحق پناه، 1387: 84).

پەیوەندیێن کومارا ئیسلامیا ئیرانێ یێن راستەوخو دگەل هەرێما کوردستانێ برێکا (قەرارگەها رەمەزان) دا بوو(سعید محمد پور، 47، 1383: 97)، درێکا ئەڤێ قەرارگەهێ دا هاتە دناڤا هەرێما کوردستانێ دا و سوپایێ پاسدارێن ئیرانێ ئێکەمێن بارەگایی خو یێ مەزن ل باژێرێ (دیانا) دەڤەرا سوران دامەزراند بناڤێ (قەرارگەها دیانا)، ئەم شێن بێژین وەکو ئێکەمین نوینەراتیا حکومەتا ئیرانێ بوو ل هەرێما کوردستانێ. کارێ خو یێ سیاسی ولەشەکەری وبازرگانی ل هەرێما کوردستانێ دکر. پاشان ئەڤ قەرارگەهبشە هاتە ڤەگوهاستن بو هەڤلیرێ بناڤێ (نڤیسینگەها ئەربیل بو پەیوەندیێن ئیرانێ)، لدیڤدا ئیرانێ نڤیسینگەهێن خو ل دهوك وسلیمانیێ وسەلاحەددین ودەربەندیخان ڤەکرن. ئارمانجا ئەڤان نڤیسینگەها پێکدهات ژ: رێکخستنا پەیوەندیان دناڤبەرا پارتێن کوردی وپارتێن ئوپوزسیونا عیراقی َیێن دیتر دگەل ئیرانێ، چرکرن وزێدەکرنا چالاکیان دژی پارتێن ئوپوزسیونا ئیرانێ و بارەگاین وان، کومکرنا زانیاریان لسەر بارودوخێ نافخویێ عیراقێ و رژێما عیراقێ، کومکرنا زانیاریان لسەر رێکخراوێن مروڤایەتی ونەحکومی ورێکخراوێن بیانی ئەوێن کار دکر ل هەرێما کوردستانێ وچاڤدیرو دیڤچوونا چالاکیێن دەولەتێن روژئاڤایی وب تایبەت ژی ئەمریکا وبریتانیا و ئیسرائیلێ، پێکول کرن د راکیشانا خەلکێ هەرێما کوردستانێ دا لدەمێ دانا هاریکاریێن مروڤایەتێ ودابەشکرنا میتاییێن خوارنێ و دەرمان و پالدانا خەلکێ بو ئەندامبوون دناڤا پارتێن ئیسلامی دا(الوثیقة: نبذه مختصرة عن التواجد الايراني في كردستان العراق بعد الانتفاضه) .

هێدی هێدێ دەولەتا ئیرانێ وەکو حکومەتەکا دیفاکتو رەفتار وپەیوەندی دگەل حکومەتا هەرێمی دکر، ئەوژی برێکا د پەیداکرن وئاڤاکرنا پەیوەندیێن ئابوری دگەل هەرێمێ. وئەڤ پەیوەندیێن نە فەرمی و نهێنی یێت حکومەتا ئیرانێ دگەل حکومەتا هەرێما کوردستانێ دیار بوون دەمێ حکومەتا ئیرانێ دەستویری ورێك دایە ڤەکرنا چەندین خالێن سنوری دناڤبەرا ئیران - هەرێما کوردستانێ دا ژبو پەیدا کرنا پەیوەندین بازرگانی دناڤبەرا هەردوو ئالیاندا، ژوانا:(خانە(پیران شەهر) - حاجی ئومەران) و(بانە- سەیرانبەن) و(سەردەشت - دارشمانە(کێلی) و(پاشماخ- مەریوان)و(قەسرشرین - پەروێزخان)، وڤەکرنا ئەڤان دەرگەهێن سنوری دبەرژەوەندیا هەردوو حکومەتا دابوو، لێ باراپتر دبەرژوەندا حکومەتا هەرێما کوردستانێ دابوو، چونکی لدەمێ حکومەتا عیراقێ ئابلوقا ئابوری دانایە لسەر هەرێما کوردستانێ ئەڤ دەرگەهێن سنوری دڤەکری بوون ورولەکێ باش دیت ژبو دابینکرنا پێدڤیاتێن خەلکێ کوردستانێ وەکی متاییێن خوارنێ و کانزایی(جعفرحق پناه، 1387: 185). بڤێ چەندێ هەرێما کوردستانێ بو بازارەکێ مەزن ژبو کەل وپەلێن ئیران.

ژبەر ئەڤێ چەندێ پەیوەندیێن ئابوری ونەفەرمی دناڤبەرا هەردوو ئالیاندا پەیدابوون وسەرکردایەتیا باشورێ کوردستانێ ژی ب پێدڤی زانی پەیوەندێن باش دگەل ئیرانێ گرێبدەت، چونکی زور پێدڤی ب هاریکاریێن ئیرانێ هەبوون، دڤێ دەربارێ دا جەلال تالەبانی دیاردکەتن:" هەرێما کوردستانێ نە شێت هەر هوسا بمینیتە دڤێ بارودوخی دا بیێ کو پەیوەندییێن باش دگەل دەولەتێن هەڤسو دروست نەکەتن تایبەت ژی ئیرانێ"، چونکی چ هاریکاریێن فەرمی یێن ئابوری نەبوون

دگەل ئەڤان دەولەتان و پێدڤی بوو بەریخو بدەنێ وپەیوەندیێن باش دگەل ئەڤان دەولەتا دروست بکەن تایبەت د ڤەکرنا سنوران دا(خبرگزاری فرانسه، 081328، 1371/5/1)، ئیرانێ پشتەڤانیا هەرێما کوردستانێ دبوارێ ئابوری دا دکر، لەوما پێدڤیا هەریمێ ب هاریکاریێن ئابوری وپەیوەندی وهەڤسویەکا باش دگەل ئیرانێ هەبوو، مسعود بارزانی ئەو چەند ئاشکەراکر:"هەر دەولەتەکا هاریکاریا مە بکەت مە پێ باش ومەمنونێن واینە"(رادیو امریکا، 081472، 1372/4/11).

ژبەر رولێ گرنگێ کومارا ئیسلامیا ئیرانێ ددابینکرنا پێدڤیاتێن سەرەتایێ دا ژبو خەلکێ کوردستانێ وەکو دەولەتەکا هەڤسو شاندەکێ سیاسی وئابوریێ هەرێما کوردستانێ بسەروکاتیا (محمد صادق احمد) ئێك ژ نوینەرێن کاروبارێن بازرگانی وئابوری ودارایێ یێ حکمەتا هەرێما کوردستانێ ل 3شوباتا1993 سەرەدانا تەهرانێ کرن، ئەڤ سەرەدانە ژبەر بارودوخێ سەر سەختێ ئابوریێ خەلکێ کوردستانا عیراقێ بوو، شاندێ ناڤبری داخوازکرکو هاریکاریێن تایبەت دبوارێ خوارن وبەنزین و دەرمانان بو خەلکێ کوردستانێ بهینە دابینکرن، بوچوونا بازرگان وپارتێن سیاسی وگەلێ کوردستانێ ئەو بوو کو تاکە چارەسەریا بارودوخێ سەرسەخەت و دژوارێ کوردستانا عیراقێ دامەزراندنا پەیوەندیێن سیاسی وئابوریە تایبەت ڤەکرنا دەرگەهێن سنوری دناڤبەرا هەرێما کوردستانێ ودەولەتێن هەڤسودا ژوانا کومارا ئیسلامیا ئیرانێ، چونکی خەلکێ کوردستانێ ب چاڤەکێ مەزن بەرێخو ددا ئیرانێ ژبەرکو ئیرانێ دبیاڤێ پشتەڤانیێن مروڤایەتی دا زور هاریکاریا خەلکێ کوردستانێ کریە تایەبت لدەمێ ژیانا سەرسەختا ئاوارەیێ(خبر گزاری جمهوری اسلامی، 081423، 1371/11/14).

سێ: هەلویستێ ئیرانێ بەرامبەر راگەهاندنا فیدرالیەتا هەرێما کوردستانێ

هەلویستێ ئیرانێ بەرامبەرحکومەتا هەرێما کوردستانێ دا لدەمێ باشورێ کوردستانێ ژ حوکمێ ئوتونومی بەرەڤ (راگەهاندنا فیدرالیەتێ) چووی ل4 تشرینا ئێکێ 1992هاتە گهورین(هەلکەفت عبدالواحد سالح،2021 :105-106)، ب دیتنا وان ئەڤ چەندە دێ بیتە گەڤ و مەترسی لسەر ئاسایشا وان یا نەتەوەیی، چونکی دەولەتێن هەڤسو ژوانا ژی ئیران سادەترین مافی کوردان نەدایێ، لەوما ژڤێ چەندێ دترسیان وژ ئەگەرێ دیتنێن هەر دەولەتەکێ لسەر چارەکرنا کێشا خو پێدڤیبوو کاربکەن ژبو چارەکرنا بارودوخێ دەولەتا خو کو دگەل وێ بکونجیت. دڤی بواری دا کومارا ئیسلامیا ئیرانێ چەندین ئاراستەیێن سیاسەتیێن جودا جودا بەرامبەری کوردستانێ هەبوون وژبو بدەستڤەئینانا ئەڤان ئارمانجان چەندێن رێك گرتنە بەر مینا: ئیران ژ چێکرنا حوکمێ ئوتونومی وفیدرالیەتا کوردی دترسیا، دژایەتیکرنا حزبا دیموکراتا کوردستانا ئیرانێ(حدکا) وەکو ئوپوزسیونا خو دژی کومارا ئیسلامیا ئیرانێ وهێرشێن راستەوخو کرنە سەر بنگەهێن وان بەرامبەری وان چالاکیێن هەڤدژ یێن ئەڤ پارتە پێ رادبیت، زێدەتر گرنگیدان وپشکداری د دامەزراندنا پارت و کومەلێن ئیسلامی وپشتەڤانیا دارایی بو ئەڤان پارتان ئەوێن ل هەرێما کوردستانێ ژبوی زێدەکرنا هەژموونا خو لسەر هەرێما کوردستانێ، پەیداکرنا دژایەتیێ ومایتێکرن وهەڤرکیێ دناڤبەرا پارتێن هەرێما کوردستانێ دا(محمد سهیل طقوس، 2015: 290-291؛ هەلکەفت عبدالواحد سالح، 2021: 105-106).

ئیران زور دترسیا ژ ئەڤان هیرشان، لێ ئارمانجا وان تێکدانا هەبوونا کوردستانا عیراقێ بوو ژ نیشکەکێ ڤە ل سنورێ روژئاڤایێ وێ گەشە کریە ومەزن بوویە(رادیو امریکا،081477، 1372/4/24؛ خبرگزاری فرانسه، 081478، 1372/4/24)، کومارا ئیسلامیا ئیرانێ ژ ترسێن دامەزراندنا حکومەتەکا کوردی ل ئیرانێ بەردەوام هێرشێن ئاسمانی و زەمینی دکرنە سەر حزبێن روژهەلاتێ کوردستانێ دناڤ ئاخا هەرێما کوردستانێ دا داکو چ حکومەتێن وەکی یا هەرێما کوردستانی نەهێنە دامەزراندن(خبرگزاری فرانسه،050051، 1372/2/19؛ خبر گزاری جمهوری اسلامی، 050052، 1372/2/20)، هەتا پەرلەمانێ کوردستانێ دانوستاندن کریە لسەر وان زێدەڤاگیێن ئیرانێ ئەوێن لسەر هەرێما کوردستانێ دهێنە کرن ژوانا زێدەگاڤیێن فروکەیێن ئیرانێ وتوبارانکرن وبەزاندنا گوندێن سنورێن هەرێما کوردستانێ(نبذە

مختصرة عن التواجد الايراني في كردستان العراق بعد الانتفاضه).

چاڤدێرێن سیاسی ژی وەسا دانە دیارکرن کو ئیران بتنێ یا دودل نینە بەرامبەر هەبوونا کوردستانا عیراقێ، لێ دودلیا مەزن ئەوە کو هەستێن(10) ملیون کوردێن ئیرانێ هاتنە ئازراندن ژبو بدەستڤە ئینانا ماڤێن خو(رادیو امریکا، 081477، 1372/4/24؛ خبرگزاری فرانسە، 081478، 1372/4/24).

پشتی دامەرزراندنا حکومەتا فیدرالیا هەرێما کوردستانێ ل 4 تشرینا ئێکێ1992 دچارچوڤێ عیراقەکا دیموکراتی و ئێکگرتی دا، ئیرانێ دژایەتیا خو توندتر وزێدەترکر بەرامبەر هەرێما کوردستانێ، هەر چەندە سەرکردێن کوردان بو چەندین جاران رادگەهاند کو ئێکپارچەیا ئاخا عیراقێ دڤێتن، نابیتن چ دەولەت مایتێکرنێ بکەتن وخەلکێ کوردستانێ دێ بریارێ دەت کا ئێکگرتی بمینن یا دابەشکری، مسعود بارزانی راگەهاند"ئەم رێکێ نادەین کو عیراق بهێتە دابەشکرن، لێ ئەڤە بەرپرسیارەتیا خەلکێ عیراقێ یە نەیا ئیرانێ، ئەگەر خەلکێ عیراقێ بریاردا عیراق بهێتە دابەشکرن ئیران نەشیت ئێکگرتی بمینیت وئەگەرڤیا ئێکگرتی بیت ئیران نەشیت دابەش بکەتن"(روزنامە رویترز، 081370، 1371/7/24)، هەروەسا نوینەرێ پەرلەمانێ کوردستانێ ئاشکەرا کر، ئیران دانپێدانێ ب ئێکگرتنا عیراقێ ددەت ویا نەرازیە حکومەتا هەرێما کوردستانێ پەیوەندیێن خوە ێن دبلوماسی گرێدەت وئاڤا بکەتن دچارچوڤێ عیراقەکا فیدرال دا(رادیو امریکا،081477، 1372/4/24؛ خبرگزاری فرانسە،081478، 1372/4/24). ئیران ب چ رێکا یا رازی نەبوو حکومەتەك هەبیتن بناڤێ حکومەتا هەرێما کوردستانێ وکورد خو برێڤە ببەن، لەوما دژایەتیا هەر تشتەکێ دکر لژێر ناڤێ کوردستانێ .

لێ پشتی دەستهەلاتا هەرێما کوردستانێ بو دیفاکتو، گرنکترن ئارمانجێن سیاسەتا دەرڤە یا ئیرانێ دهەرێما کوردستانێ دا ئەوبوو، سنورێن دناڤبەرا خودا بپارێزیت، ریگریێ ل چالاکیێن پارت و گروپێن کوردێن روژهەلاتێ کوردستانێ بکەن ئەوێن ئوپوزسیونا ئیرانێ ول هەرێما کوردستانێ ئاکنجی، گرێدانا پەیوەندیا دگەل پارتێن کوردی ل باشورێ کوردستانێ، دیسان ئاگاداربوون لسەر بارودوخ و گورانکارییێن دەڤەرێ، نیگەرانی بەرامبەری هەژموونا ئەمریکا وتورکیا دهەرێما کوردستانێدا، هاریکاریکرن دگەل سوریا وتورکیا ژبو مەبەستا ئێك هەلویستیا بەرامبەر هەرێما کوردستانێ(حسین دهشیار ودیگران، 1382: 95؛ هێرش عەبدوللا حەمە کەریم، 2013 : 95--97) .

پشتی راگەهاندنا فیدرالیەتێ ودەستهەلاتا هەرێما کوردستانێ بو دیفاکتو، پەرلەمانێ کوردستانێ ژبو نەمانا ترسا ئیرانیان، دپەیامەکا کورتدا کومارا ئیسلامیا ئیرانێ تومەتبار دکەتن ب دوژمنکاری ورێگریکرن ژ دامەزراندنا پەرلەمان وحکومەتا هەرێما کوردستانێ، "بەردەوامبوونا ئەڤێ دوژمنکاریا ئیرانێ لدوماهیی دێ ئیران یا زەرەرمەند بیت، چونکی کێشا کوردی یا پارتەکێ یان گروپەکێ نینە بەلکو کێشا کوردی یا میللەتەکێ مەزنە وئەم دێ ئەڤێ سەرکەڤتنێ پارێزین سەرەرایی هەمی دوژمنکاریا"، بەرامبەر ئەڤێ دوژمنکاریا ئیرانێ سەرکردێن کوردان هەمی هەول ددان ژبو ئاڤاکرنا پەیوەندێن باش دگەل ئیرانێ، چونکی پێدڤی ب هاریکارێین ئابوری بوون، لێ حکومەتا ئیرانێ پشتەڤانیا وێ سیاسەتێ دکر یا دچارچوڤێ سەرنەکەڤتنا هەولێن کوردان دا ژبو دامەزراندنا قەوارێ هەرێما کوردستانێ ودەستێ برایەتیێ درێژ نەدکر. ئەڤ پەیامە زورا بێ منەتانە بوو بو دەستهەلاتا ئیرانێ، چونکی بەحسێ سەرکەڤتنا پەرلەمانێ کوردستانێ دکر کو سەرکەڤتنە بو هەمی کوردان، لەوما ژی دژبەریا ئیرانێ ژ ئاڤاکرنا حکومەتا کوردی ژبو ترس و دوولیا ئیرانێ بخو دزڤریت(خبر گزاری جمهوری اسلامی، 081375، 1371/7/29) .

دیسان پەرلەمانێ کوردستانێ پەیامەکا دیتر گەهاندە ئیرانێ، کو ب هیڤی ونەرمتربوو ژ یائێکێ تێدا دیاردکەتن، کو داخوازیا دەستهەلاتداریا کوردی ئەوە هەڤکاریکرنە دگەل ئیرانێ، دووپاتیێ ددەتە ئیرانێ کو ئاڤاکرنا قەوارێ کوردستانێ نە دەسپێکەکە ژبو دابەشبونا عیراقێ وهەرەشە ومەترسی نینە لسەر کەسێ، ئەو ئارامی دا ئیرانێ کو سەرکردایەتیا کوردستانێ ترسا ئاسایشا ئیرانێ باش تێتگەهیت، لەوما هەمی شیانێن خو دمەزێخیت داکو بەرژوەوندیێن ئیرانێ نەکەڤنە دمەترسیێ دا(د.عمار عباس محمود، 2016، 117؛ رادیو

امریکا، 081477، 1372/4/24). پشتی ئەڤێ پەیامێ شاندەکێ فەرمی یێ سەربازی و سیاسی یێ ئیرانێ سەرەدانا هەرێما کوردستانێ کرن وچەندین کومبوون دگەل هەرئێك ژ مسعود بارزانی و جەلال تالەبانی و وسەرکردێن بەرەی کوردستانێ دبوارێ ئیمناهیا سنوری و پەیوەندییێن دوقولی دا ئەنجام دان(خبرگزاری فرانسە، 081478، 1372/4/24)، ئەڤ کومبوونە ێن گرێدایی بوون ب رەوشا ئێمناهیا سنوران وئالوگورا بازرگانی و بەرفرەهکرن وموکومکرنا پەیوەندێن دناڤبەرا هەردوو لایەنان دا. دڤێ کومبوونێ دا وبدیتنا کوردان کێشا ئابوری وبازرگانی ژ ئەولەویەتا بوو، لێ ب دیتنا ئیرانێ کێشا پاراستنا سنوران ژ ئەولەویەتا بوو(رادیو امریکا،081477، 1372/4/24)، ئەڤە ئێکەمین شاندێ ئیرانێ یێ گرنك بو سەرەدانا هەرێما کوردستانێ کری(خبرگزاری فرانسە، 081478، 1372/4/24).

دانوستاندنێن دناڤبەرا شاندێن ئیرانێ و حکومەتا هەرێما کوردستانێ دبەردەوام بوون لسەر کێشەیێن سنوری، ئەگەرێن بەردەوام ێن هێرشێن ئیرانێ ئەوبوو هەرێما کوردستانێ نەچار بکەتن کوردێن ئوپوزسیونا ئیرانێ لسنورێ ئیرانی دویر بێخن، دئەنجامدا نوینەری ئیرانێ رازی بوو لسەر راوەستاندنا هیرشێن ئیرانێ بو سەر ئاخا کوردستانێ وڤەکێشانا هێزێن خو لسەر لسنورێ(رادیو بی بی سی،050062، 1372/3/15).

دبەرامبەردا دەستهەلاتدارێن هەرێمی ژی سوزدانە ئیرانێ کو رێگرییێ بکەن لهەر جورە هێرش وچالاکیەکا چەکداری یا حدکایێ دژی ئیرانێ ول سنورێ ئیرانێ دویربێخن، ولدەمێ ئەڤە هاتە کرن ئیران دێ رێکێ دەتە پارت وحکومەتا هەرێما کوردستانێ نڤیسینگەهێن خو ل تەهرانێ و باژێرێن کوردی ڤەکەن ,Bayram sinkaya).

(72-71 :2004 لێ دەمێ شاندەکێ فەرمی یێ ئیرانێ هەڤلیر بجە هیلایی نەگەهشتنە چ رێکەڤتنا دگەل حکومەتا هەریما کوردستانێ سەبارەت کێشەێن ئیمناهیێ ێن دەڤەرێن سنوری، ئەڤ رێکەڤتن ودانوستاندنە نەهاتنە جێبەجێکرن، توبارانکرنا ئیرانێ بو سەر هەرێما کوردستانێ یابەردەوام بوو، لەوما حکومەتا هەریمێ داخوازیا ئیرانێ رەتکر سەبارەت پارتێن روژهەلاتێ کوردستانێ کو تەسلیمی ئیرانێ بکەن و دوماهیێ ب هەمی چالاکیێن وان ل کوردستانێ بینن، لێ بریارا هەرێما کوردستانێ ئەو بوو کو دڤێت ئەو بریارێ بدەن کا دێ مینن یان دێ چن، لەوما چ بریار نەدان، محمد توفیق وەزیرێ کاروبارێن مروڤایەتی یێ حکومەتا هەرێما کوردستانێ ئاشکەراکر، (دانوستاندنێن هەرێمێ دگەل شاندێ ئیرانی هاتنە برین ونەگەهشتنە چ ئەنجامان پشتی ئیرانێ داخواز ژ حکومەتا هەرێمێ کری کو کونترولێ لسەر پارتێن کوردی ێن ئیرانی ل هەرێمێ بکەن، کو ئەڤەژی جهێ رازیبوونێ نینە)(خبرگزاری فرانسە، 076281، 1372/5/3؛ برایەتی، 1701 ،1993/7/15) .

دگەل ڤێ چەندێ حکومەتا هەرێمێ داخواز ژ پارتێن روژهەلاتێ کوردستانێ کر چ هێرشێن سەربازی دژی ئیرانێ دناڤا هەرێما کوردستانێ دا دەست پێ نەکەن، هێزێن خو ل سنورێ ڤەکێشان وهاتنە دناڤا کویراتیا ئاخا هەرێما کوردستانێ دا(خبر گزاری فرانسە076274، 1372/4/27؛ خبر گزاری فرانسە، 074200 ،1392/4/27)، لێ راستەوخو پشتی ئەڤ شاندە گەهشتیە ئیرانێ توبارانکرنەکا توند لسەر دەڤەرێن سنورێن هەرێمێ دەست پێکرەڤە(خبرگزاری فرانسە، 076281، 1372/5/3) .

دەستهەلاتدارێن هەرێما کوردستانێ ژوانا بەرەی کوردستانی کو جەلال تالەبانی ب نوینەراتیا هەرێما کوردستانێ بوردومانکرنا هەرێما کوردستانێ ژلایێ توبخانە وفروکەیێن ئیرانی ڤە شەرمزار دکەتن(کیهان، 017273، 1370/12/17). هەروەسا حکومەتا هەرێما کوردستانێ ئیران تومەتبار کر ب هێرش و بەزاندنا بەردەواما سنورێ هەرێما کوردستانێ، وفروکەێن شەرکەرێن ئیرانێ لسەر ئاسمانێ هەرێما کوردستانی هاتن چوونێ دکەن، ئارمانجا وان هەرەشە و ترساندنا خەلکێ کوردستانێ بوو، دیسان دروستکرنا ئاریشا ژبو حکومەتا هەرێما کوردستانێ و پارتێن ئوپوزسیونا ئیرانێ(خبر گزاری جمهوری اسلامی،081385، 1371/8/13). دیسان (نجد عزیز) جێگرێ سەروکێ پەرلەمانێ کوردستانێ ئەڤ هێرشە شەرمزار کر گوتی:(ئەڤ چەندە دچیتە دچارچوڤێ مایتێکرنا ئیرانێ دکاروبارێن عیراق وهەرێما کوردستانێ دا وئەڤ جورێ هێرش و چالاکیا هەولێن

حكومەتا هەرێمێ بو ئاساييكرنا پەيوەنديان دگەل دەولەتێن هەڤسو دئێخيتە دمەترسيێ دا)، ديسان حكومەت وپەرلەمانێ كوردستانێ دووپات كر كوردێن ئيرانێ ئاكنجيبوونە ل هەرێما كوردسانێ وهێرشى ئيرانێ ناكەن. وهەر ئێك ژ ئيران وعيراقێ ب دوژمنێن مللەتێ كورد دا نە دياركرن وژبو روبەربوونا حكومەتا هەرێما كوردستانێ دەستێ برايەتيێ دانەڤ ئێك، بەردەوام هێزێن ئيرانێ دهێنە سەر سنورێ كوردستانێ وهاولاتيێن كوردێن ئيرانێ ێن ئاكنجى لهەرێما كوردستانێ دەستەسەردكەن ودەرباسى دناڤا ئاخا ئيرانێ دكەن (خبرگزارى فرانسه، 050051، 1372/2/19؛ خبر گزارى جمهورى اسلامى، 050052، 1372/2/20) .

كومارا ئيسلاميا ئيرانێ چەندێن جارا ب هيجەتا ئوپوزسيونا ئيرانێ سنورێ هەرێما كوردستانێ بەزانديە وچەندێن جارا ژى ناكوكى دناڤبەرا ئيرانێ و هەرێما كوردستانێ دا پەيدابووينە، ودورێن(200) پاسدارێن ئيرانێ كو ژ دوو ليوايێن لەشكرێ پێك دهاتن بناڤێ(محمد رسول الله) ب رێكا(بلكێ و سوركێ) سنورێ هەرێما كوردستانێ بەزانديە وهێرش ئينايە سەر دەڤەرا دەربەنديخان(خبر گزارى فرانسه، 076274، 1372/4/27)، قوتابخانەك پەقانديە وهێرشێ بنگەهێ پوليسێن دەڤەرێ كريە، لێ ژلايێ هێزێن پێشمەرگە وخەلكێ دەڤەرێ بەرڤانى ل دەڤەرێ هاتيە كرن. دڤێ شەرى دا ئێك سەربازێ ئيرانێ و(5) هاولاتيێن كوردستانێ هاتينە كوشتن و(چوار) سەربازێن ئيرانێ ژلايێ هێزێن باشورێ كوردستانێ ڤە هاتنە دەستە سەركرن(برايەتى، 1701، 1993/7/15)، لدەمێ زڤرينا هێزين ئيرانێ بو ناڤا ئيرانێ دا وبەرامبەر چوار سەربازێن خو وكارەكێ دژبەر(10) بەرپرس وفەرمانبەرێن كورد ێن گومركى دەستەسەركرن، ديسان پشتى گرتنا سەربازێن ئيرانێ زور هەرەشە وگڤاشتن لسەر هەرێما كوردستانێ كرن بەرامبەرى دى بازێرێ سليمانيێ توباران كەن وخەلكى گوندان دەستەسەركەن(خبرگزارى جمهورى اسلامى،076282، 1372/5/3؛ خبرگزارى جمهورى اسلامى،050074، 1372/5/2)، دگەل ئەڤێ چەندێ ژى پەيامەك بو هەرێما كوردستانێ هنارت وداخوازكر نەبتنێ گرتيێن شەرى ب چەكێن وانڤە ڤەگەرينن بەلكو تەرمێن پاسداران ژى ئەوێن دشەرى دا هاتينە كوشتن بێ دەستێوەردانا خاچا سورا نيڤدەولەتى رادەستى ئيرانێ بهێنەكرن، هەر دڤێ پەيامێ دا هاتيە"پێدڤيە هەرێما كوردستانێ دنامەيەكا فەرمى دا داخواز ليبورينێ ژ كومارا ئيسلاميا ئيرانێ بكەت"، ئەڤ گڤاشتنێن ئيرانێ بو هندێ دزڤرن كو هەرێما كوردستانێ پاسدارێن وان گرتينە، زێدەبارى هاريكاريا پارتێن روژهەلاتێ كوردستانێ كرينە ژبو گرتن وكوشتنا پاسدارێن ئيرانێ. لێ حكومەتا هەرێما كوردستانێ ژزار دەڤێ جەبار فەرمان وەزيرێ پێشمەرگە"كو ب كەنين ڤە داخوازيا حكومەتا ئيرانێ رەتكر"، چونكى هەرێما كوردستانێ هەردەم دخوازا ئاشتيێ دكر لەوما ئەگەر ئيران ژى وێ بخوازيت وى دەمى دێ هەمى كار ب باشى رێڤەچن لێ ئەگەر يا بەردەوام بيت لسەر هێرش و توبارانكرنێ پێدڤيە ئەم ژى بەرسڤا وان بدەين(خبرگزارى جمهورى اسلامى، 076294، 1372/5/8) .

لێ ژبەر بەرفرەهنەبوونا ناكوكيان دەستهەلاتا هەرێمى رازيبوونا خو نيشاندا بەرامبەرى ئازاد كرنا سەربازێن ئيرانى، لێ بمەرجەكێ شاندەكێ ئيرانێ بهێتە هەرێما كوردستانێ و رێكەفتنەكێ دناڤبەرا هەردوو ئاليياندا بهێتەكرن، هەردوو لايەنان برياردا ئێخسيرێن خو ئازاد بكەن، هەرچەندە پارتێن روژهەلاتێ كوردستانێ دەڤەرێن سنورى چولكربوون(خبرگزارى جمهورى اسلامى،076282، 1372/5/3؛ خبرگزارى جمهورى اسلامى،050074، 1372/5/2)، لێ بەردەوام هێزێن ئيرانێ گوندێن هەرێما كوردستانێ توببارانكرن ب هيجەتا هەبوونا پارتێن ناڤبرى ل ئەڤان دەڤەرا. فەرمانا هێرش و بوردومانكرنا هەرێما كوردستانێ ژلايێ سەروك كومارێ ئيرانێ (هاشمى رەڤسنجانى) بخو دهاتە دان ب مەبەستا سزادانا هەرێما كوردستانێ، تومەتباركرنا وان ئەوبوو كو برايێن خوە ێن ئيرانى وەكو پارتێن روژهەلاتێ كوردستانێ وئاوارەيێن وان حەواندينە وپشتەڤانيا وان دكەن(خبرگزارى جمهورى اسلامى،076294، 1372/5/8). حكومەتا هەرێما كوردستانێ زورا بێ منەت بوو ژ هەلويستێ ئيرانێ هەر چەندە نەڤيا ئالوزى پەيدا ببنو هەر داخوازا ئاشتيێ

وپەیوەندیێن دوستایەتیێ دکر لێ ئیرانێ ب توبارانكرنێ بەرسڤا واندا .

ئەڤان هیرشێن ئیرانێ دراگەهاندنا جیهانی دا دەنگڤەدا وچەندین لایەنان داخواز ژ جیهانێ کر هاریکاریێن بلەز بگەهینە هەرێما کوردستانێ، هەتا بەرپرسەکێ ژ قونسلخانا ئیرانی ل تورکیا ئاشکەرا کر، "کومارا ئیسلامیا ئیرانێ چەندێن جارا سەرکردێن باکورێ عیراقێ هشیارو ئاگادارکرینە کو نە بنە داردەستێن روژئاڤا، لێ یا بێ مڤا بوو، وژبەر نە گرنگیا سەرکردێن کوردان ب ئیرانێ و دامەزراندنا بنگەه و بارەگاییێن پارتێن کوردی یێن ئوپوزسیونا ئیرانێ ل هەرێما کوردستانێ ئیران نەچار کریە کو ئیجرائاتێن خو وەرگریت ژبو پاراستنا سنورین خوە". لدور ڤێ یەکێ حکومەتا هەرێمی نڤیسینگەها نەتەوەییێن ئێکگرتی و رێکخراو ودام ودەزگەهێن نیڤدەولەتی ئاگادار کرینە لدور پێشهاتێن دوماهیێ یێن هێرشا ئیرانێ و ئاوارەبوونا خەلکی ئەوان دەڤەرا، ژبو تاوانبارکرنا ئیرانێ رێپیڤانەك پتر ژ (5) هزار کەسان بەشداربوون ل هەڤلێرێ هاتە ئەنجامدان. پارتێن روژهەلاتی کوردستانێ بانگەوازا هەمی جیهانێ کر کو هاریکاریێن بلەز پێشکێشی کوردان بکەن، چونکی ئیران کارێن تیروریستی و توبارانا وهێرشێن بەردەوام دکەتە لسەر هەرێما کوردستانێ و خەلکێ سڤیل دبنە قوربانی(خبرگزاری فرانسه،050051، 1372/2/19؛ خبر گزاری جمهوری اسلامی، 050052، 1372/2/20) .

بوچوونا سەرکردێن کوردان لدور هێرشێن ئیرانێ ئەوبوو کو پێدڤی ناکەتن ئیران چ رێکاران ل دەڤەرێ وەربگریت کو ببنە جهێ نەخوەشیێ بو کوردان، هەرێما کوردستانێ چاڤەرێ بوو ئیران دەستێ برایەتیێ درێژ بکەتن و پەیوەندی و هەڤالینێ بەرفرەهتر لێبکەتن، لێ هەلویستێ پارتی دیموکراتی کوردستان ئەوبوو، ئەگەر حکومەتا ئیرانێ هێرشێن خو بو سەر هەرێما کوردستانێ نەراوەستینیت وی دەمی هەرێما کوردستانێ یا نەچارە بەرسینگرتنا هیرشێن ئیرانێ بگریت وهەرێما کوردستانێ نابیتە تەماشەکارا کوشتنا خەلکی وسوتنا گوندێن هەرێما کوردستانێ، گەلەك جارا یا دووپات کری دی هەمی پێکولا کەین ئەڤێ کێشی برێکێن ئارام ودانوستاندنێ چارەبکەین، لێ ئەگەر چارە نەبوو نەچارین بەرامبەر براوەستین(رادیو امریکا، 081477، 1372/4/24؛ خبرگزاری فرانسه، 081478، 1372/4/24).

ژبەر ئەڤێ چەندێ مسعود بارزانی دپەیامەکا توندا ددەتە دیارکرن:"مە پێ باشە هەمی ئیحتیاتێن خو وەربگرین بو بەرەڤانیکرن ژ وەلاتێ خو وتەمبیکرنا ئیرانێ کو دڤێتن ئاژاوێ ل کوردستانێ دروست بکەتن، لژێر فشارا هیچ دەولەتەکێ نابیتن دەست ژ پرەنسیپێن خوە بەردەین، ئەگەر ئیران ب زمانێ هەرەشێ دگەل حکومەت وگەلێ مە باخڤیت، دڤێتن زور ب توندی بەرسڤا وان بهێتە دان وئەگەر ب خوشی هاتنە پێش بو چارەسەرکرنا ئاریشان، وەکی هەرگاڤ دڤێتن ئەم ژی دنەرم بین". ئەڤ پەیاما مەسعود بارزانی راگەهاندنا شەری بوو دگەل ئیرانێ وزورب زیرەکانە وبێ منەتانە هەرەشە ل ئیرانێ دکرن، دگەل ئەڤێ چەندێ بەرەڤانیکرن ژ هەرێما کوردساتنێ ماڤ شەرعی یێ مللەتێ کوردە هەردەمێ هێزێن ئیرانێ هاتنە دناڤا هەرێما کوردستانێ دا پێدڤیە مللەتێ کورد وانەکا باش بدەتێ، داکو بزانن کوردستان یا بێ خودان نینە. جەلال تالەبانی ژی دگەل هەمی بوچوونین مسعود بارزانی بوو(سەلاح رەشید، 2022، بەلگەنامەی 558). دیسان مسعود بارزانی دیارکر، "ئەم ژی وەکی ئیرانێ دێ بەرسڤا وان دەین". ئیرانێ داخواز دکر ئەڤ ئوپوزسیونە ل هەریما کوردستانێ نەمینیت، لێ هەرێما کوردستانێ ئەڤ داخوازیە رەتکر(برایەتی،1715، 1993/8/10).

هەروەسا هەلویستێ (ی.ن.ك) ئەوبوو، هەرێما کوردستانێ دڤێت ئەڤێ کیشێ دگەل ئیرانێ برێکێن دبلوماسی ودانوستاندن وب ئاشتیانە چارە بکەتن، لێ گەلەك یێن ب هیڤی نەبوون، چونکی ئیرانێ پیکول دکرن ترس و گڤاشتنا لسەر هەرێما کوردستانێ بکەتن داکو نەجاربن ملکەجی داخوازێن ئیرانێ ببن، دڤێ دەربارێ دا جەلال تالەبانی دبێژیت: "ئەم دگەلەك بواراندا یێن لژێر فشارێدا، لێ ئەم دشێن ل بەرخوە بدەین و بژین، بلا هەر ژبن ناڤێ کومێن هەیڤا سور چەکێن تایبەت یێن تیرورێ ووسیخورا فرێکەتە کوردستانێ، لێ ئەم چ جار نابینە کریگرتیێن تەهرانێ"(رادیو امریکا،081477، 1372/4/24؛ خبرگزاری فرانسه، 081478، 1372/4/24). سەرکردێن کوردان ئاماژە دا هندێ کو ماڤێ ئیرانێ نینە

یا دودل بیت وخەما ب دەستكەڤتێن كوردێن عیراقێ بخوت ژبەركو باش دزانیت كو مللەتێ كورد دەمەكی درێژ دشەری دا دەربازكریە هەتا ئەڤ سەركەڤتنە بدەست خوڤە ئینای(خبر گزاری جمهوری اسلامی،081411، 1371/10/12). حكومەتا هەرێما كوردستانێ رەخنەنیێن توند ئاراستەی ئیرانێ گرن ژبو بنپێكرنا ماڤێن مروڤایەتی یێن كوردان وگڤاشتن لسەر حكومەتا هەرێمێ كو خەلكی دزڤستانێ دا برسێ بكەن داكو هەلویستەكێ دژی كوردێن ئیرانێ ئەوێن ئاكنجی دهەرێما كوردستانێ دا وەرگرن(رادیو امریكا، 082712، 1372/9/25) .

دبەرامبەردا هەرێما كوردستانێ چ نیەتێن دوژمنكارانە دگەل ئیرانێ نەبوون و یا ئامادەبوو ژبو گرێدانا پەیوەندێن باش، ڤیا دهاریكاربن دگەل ئێكدوو، ژبو ئاڤاكرنا پەیوەندیان دەستی خو بو هەمی هەڤسوێن خو درێژ دكر تایبەت ژی ئیرانێ. پەیوەندێن هەرێما كوردستانا وئیرانێ دئالوزبوون، هەر چەندە پێدڤی بوو هەردوو ئالیان ژبیر نەكربا كو پێكڤە دژی عیراقێ شەر كریە وشەهید دانە، دیسان هەرێما كوردستانێ داخوازدكر كو دەست ب پروپاكندەیێن دژی كوردستانێ بەردەتن وهەتا نوینەرێ هەرێما كوردستانا چوو ئیرانێ، لێ مخابن كریارێن خوە یێن پروپاكندێ دژوارتر كرن وتێكەلیێن دناڤبەرا واندا خرابتر لێهاتن(خبر گزاری جمهوری اسلامی، 081411، 1371/10/12)، لەوما گەلەك هەول هاتنە دان دگەل حكومەتا ئیرانێ، كو بارودوخ بهێتە ئارامكرن، هەر چەندە شاندەكێ ئێكەتیێ بسەروكاتیا فەرەیدون عەبدولقادرل ئیرانێ بوو، بالێ پاسداران وەسا نیشا ددا كو تەجاوبەكا باش هەیە هەتا دگەل پەرلەمان و حكومەتی ژی لێ قەرارگەهەا حەمزەیە ب ئەڤی كاری رادبیت، سەرەرایی ئەڤێ یەكێ توبارانكرن یا بەردەوام بوو(سەلاح رەشید،2022، بەلگەنامەی 559) .

حكومەتا هەرێما كوردستانێ هەرەشا شەرێ دژی ئیرانێ دكر ئەگەر هیرشێن خوە بوسەر هەرێمێ دووبارە بكەتەڤە، ولدور ئەڤێ چەندێ محمد توفیق رەحیم وەزیرێ كاروبارێن مروڤایەتی یێ حكومەتا هەرێما كوردستانێ ئاشكەراكر:" حكومەتا هەرێمێ بریاردایە بەرسڤا هەر كارەكی لەشكەری یێ ئیرانێ ب هەمان ئاوا بدەتن، ئەگەر ئیران توبارانكرنێ نەراوەستینیت ئەم ژی دێ توبارانكرنێ كەین"(خبرگزاری فرانسە، 076281، 1372/5/3). ئەگەر هەرێما كوردستانێ پرسیارەكێ ژخو بكەتن دێ چاوا شێت بەرەڤانیێ ژخو كەتن دژی ئیرانێ كو لدەمەكێ دا لژێر پاراستنا دەولەتێن هەڤپەیمان دا یە داكو ژ هیرشێن حكومەتا عیراقێ بهێتە پاراستن، شیانێن گەلەك كێم، لێ ئیرادا مللەتێ كورد ژوێ چەندێ بهێزتر كو بشێن بەرڤانیێ خو بكەن دژی هەر هێرشەكا ئیرانێ .

لێ پشتی كومارا ئیسلامیا ئیرانێ زانێ كو كوردێن عیراقێ یێن گەهشتینە وێ باوەرێ كو ئیران دژی دامەزاراندنا پەرلەمان وحكومەتا كوردستانێ یە، شاندەكێ ئیرانێ گەهشتە هەرێما كوردستانێ كارو مەبەستا شاندێ ناڤبری ئەوبوو كو بو سەركردێن كوردان دیاربكەن كو حكومەتا ئیرانێ دژی پارچەبوونا عیراقێ یە، لێ رێزێ ل خواستا گەلێ عیراقێ دگریت ودوستی كوردێن عیراقێ نە، دوژمنێ حكومەتا فیدرال وپەرلەمانێ كوردستانێ نینە، بتنێ داخوازا وان ئەوبوو رێزێ لسنورێ ئیرانێ بگرن ونەهێلن ئاخا كوردستانێ ببیتە بنگەهێ تێكدانا ئاسایشا ئیرانێ(نەوشیروان مستەفا، بێ سالی چاپ : 62).

سەرەرایی نەبوونا نڤیسینگەها نوینەراتیا حكومەتا هەرێما كوردستانێ ل ئیرانێ. لێ نڤیسینگەهێن پارت و سەندیكایان هاتنە ڤەكرن وپەیوەندیێن پێدڤی دامەزراندن دگەل ئیرانێ، ژبلی ئەڤێ چەندێ ژبو دروستكرنا هەمئاهەنگیا دناڤبەرا سازیان ژبو داپوشینا رەهەندێن سیاسی ولەشكەری و ئەولەهیێ دگەل هەرێما كوردستانێ هەر ژ سالا 1992 سازیەكا نوی بناڤێ (فەرماندا نصر) بسەروكاتیا حاجی ئاغای محمدی(دكتر اصغر جعفر ولدانی، 1382: 50-75)، دامەزراند، ئەڤ فەرماندە شیا سیاسەت وهەمئاهەنگیەكا باش دگەل هەرێما كوردستانێ پەیدا بكەتن وئارمانجێن خو جێبەجیبكەتن (سامان احمد پور، 1393 :67).

دوماهی

1 -دژایەتیكرنا ئیرانێ ژبو دابەشبوونا عیراقێ وگوهرینا هێدی هێدی یا حكومەتا كوردستانێ بو حكومەتەكا سەربەخو ژبەر ڤێ چەندێ ئیران دویركەڤت ژ دانپێدانا

حكومەتا كوردستانێ، چونكی دابەشبوونا عیراقێ جهێ مەترسیێ ژبو ئیرانێ، ودودلیا سەرەكی یا ئیرانێ دهەرێما كوردستانێ دا رولێ لایەنگرێن ركابەرێن وێ بوو وەكو ئەمریكا.

2 -كاركرن دگەل دەولەتێن هەرێمایەتی وەكو توركیا وسوریا ژبو بهێزكرنا هێزێن دژبەرێن رژێما بەعس ژبو نەزڤرینا دەستهەلاتا بەعس بو سەرهەرێما كوردستانێ، چونكی ئەگەر حكومەتا هەریمێ ب ئاوایەكێ رەوا یا بخورت وكێرهاتی بیت، ئەڤە ئیران شیا رێگریێ ژ زڤرینا رژێما بەعس بكەتن بو سەر هەرێما كوردستانێ.

3 -پاراستنا ئاستەكێ پەیوەندیان ژبوی لیپرسینا دگەل كوردێن عیراقێ لسەر ئاسایشا دەڤەرێ وكێشەیێن گرێدایی ب ئاسایشا ئیرانێ ڤە وەكو پاراستنا سنوران وچالاكیێن ئوپوزسیونا هێزێن كوردی یێن دژی ئیرانێ دناڤا هەرێما كوردستانێ دا. لێ دەست ب پەیوەندیێن نەفەرمی دگەل حكومەتا هەرێمێ وپارتێن باشورێ كوردستانێ كر، هەرچەندە دانپێدان ب حكومەتا كوردی نەكر ودژی دابەشبوونا عیراقێ بوو، لێ رامانا وێ ئەو نینە كو چ پەیوەندیا وان ب سیاسەتا لاوازكرن وهەلوشاندنا حكومەتا هەرێمێ ڤە نینە ژبەر گەلەك ئەگەران ئیرانێ پێكول كرن لجهێ سیاسەتا دوژمنانە ونەبوونا پەیوەندیان بو گرێدانا پەیوەندیێن نەفەرمی دگەل حكومەت و پارتێن كوردی هاتە گوهارتن، وشیا ب ئەڤێ سیاسەتا نەفەرمی خو ژ گەلەك هەرەشەیان دویربێخیت ژوانا سنورداركرنا پارتێن كوردی یێن ئوپوزسیونا ئیرانێ، كونترولكرن لسەر سنوری و رێگریكرن ژ كوردێن عیراقێ كو ئاراستەیا وان بەرەڤ دەولەتێن هەڤركێن ئیرانێ نەچن.

4 -رێگریكرن دگوهارتنا هەرێما كوردستانێ بو ڤەكرنا بەرەیەكێ نوی دژی ئیرانێ وگوهرینا دەڤەرێ بو دەڤەرەكا ببیتە جهێ دەستهەلات وچالاكیێن ركابەرێن ئیرانێ تایبەت ئەمریكا.

ژێدەر

ئێك: بەلگەنامێن نە بەلاڤكری

نبذه مختصرة عن التواجد الايراني في كردستان عراق بعد الانتفاضه .(ئەرشیڤێ، د. هێرش حەمە كەریم)

دوو:پەرتوك:

بزمانێ كوردی

حمید گەوهەری (1992): راپورت دەربارەی هەلبژاردن وپەرلەانی كوردستانێ، ستوكهولم.

رودهوف، میخیل لیزینبیرك، پیتر موولر، هەلبژاردنەكانی كوردستان عیراق، 19ی مایسی 1992.

ئەزمونێكی دیموكراسیانە، وەرگێران: پارێزەر سەفوەت رەشید سقی، لە بلاوكراوەكانی لیژنەی سلیمانی رێكخراوی مافی مروڤ لە كوردستان.

سەلاح رەشید(2022): بروسكەنامە – نامە وبروسكەی نیوان مام جەلال، مەسعود بارزانی ونەوشیروان مستەفا1990-2009، چاپی یەكەم، سلیمانی .

سەلاح رەشید (2020.): شەرێ ناوخوی كورد، بوچی سەری هەلدا، چون گەشەیكرد، سەرئەنجام، چاپی یەكەم .

محەمەد رەئوف (2018): هەلبژاردن لە كوردستان 1992-2014، توێژینەوەیەكی شیكاری-بەراوردكاریە، چاپی دووەم، چابخانا.سارا، سلیمانی.

نەوشیروان مستەفا، خەون یان موتەكە، یاداشتی روژانەی شەری ناوخو، سلێمانی، بێ سالی چاپ.

بزمانێ عەرەبی

د.عمار عباس محمود (2016): القضیه الكردیه إشكالیه بناو الدوله، الگبعه الاولی، القاهره.

مایكل میدو كروفت ومارتن لون (1997): أنتخابات البرلمان الكوردی فی العراق وأنتخابات قائد الحركه التحرریه الكردیه، ترجمه ونشر: مكتب الدراسات والبحوپ المركزی للحزب الدیموقراگی الكوردستانی .

محمد سهیل گقوس(2015): تاریخ الاكراد(627-2015م)، الگبعه الاولی، بیروت، دار النفائس.

بزمانێ فارسی

احسان رعنایی (1996): بررسی مقایسه ای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران واسرائیل در قبال اقلیم كردستان عراق (2003-2016)، دانشكده حقوق وعلوم سیاسی، پایان نامه دوره كارشناسی ارشد روابط بین الملل، دانشگاه مازندران.

امیر ساجدی(1389): تاثیر فدرالیسم كردستان عراق بر هنجار های سیاستی وقومیتی كردهای ایران، دانشنامه، شماره ندارد.

انوشیروان احتشامی وریموند هیبنوش(1382) سیاست خارجی کشورهای خاورمیانه، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی .

جعفرحق پناه (1387): کردها وسیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه فرهنگی مطالعات وتحقیقات بین المللی ابرار معاصر تهران، تهران .

حسین دهشیار ودیگران(1382): مسائل ایران وعراق، مؤسسه فرهنگ مطالعات و تحقیقات بین المللی ابرار معاصر، تهران.

د. محمد رضا حافظ نیا(1390): تاثیر خودگردانی کردهای شمال عراق برکشورهای همسایه، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره83 .

داود خمسه (1392): بررسی سیاست خارجی امریکا در اقلیم کردستان عراق وتأثیر بین بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکاه ازاد اسلامی واحد تهران مرکز- دانشکاه علوم سیاسی .

دکتر اصغر جعفر ولدانی(1382): روابط ایران وعراق در سال های 1988-2003، در کتاب مسایل ایران وعراق، مؤسسه فرهنگی مطالعات وتحقیقات بین المللی ابرار معاصرتهران، تهران .

سامان احمد پور(1393): جایگاه اقلیم کردستان عراق در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، پایاننامه جهت دریافت کارشناسی ارشد، دانشگده علوم اقتصادی وسیاسی، دانشگاه شهید بهشتی .

سعید محمد پور(1383): تاثیر عملیتهای نامنظم قرارگاه رمضان در جنگ تحمیلی، فصلنامه سیاست دفاعی، سال دوازدهم، شماره (47) .

محمد جواد ملکوتی(1394): سید شاهو قاسمی، سجاد ملکوتی، تحولات اقلیم کردستان عراق وتاثیر أن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران پس از سرنگونی صدام (2003-2013)، علوم وفنون مرزی، شماره:15 .

بزمانێ ئینگلیزی

Bayram sinkaya, (2004): confilict and cooperation in turkey – iran relations 1989-2001, master of sciencein the department of international relations.

john Esposito& r.k. ramazani (2001): iran at the grossroads, newyork, palgrave.

Julia duin (2004): losing the kurds, the ripon forum, vol:38, num:111.

سێ: روژنامە

كوردی

روژناما كوردستانێ نوی، ژمارە:53، 1992/7/31.

روژناما برایەتی، ژمارە: 1715، 1993/8/10.

روژناما برایەتی، ژمارە:1701، 1993/7/15.

فارسی

روزنامه کیهان، عدد: 017273، 1370/12/17.

چوار: خبر گزاری جمهوری اسلامی ایران:

خبر گزاری جمهوری اسلامی، "به گفته اوزال ایران از تشکیل یك دولت کردنشین در شمال عراق نگران است"، عدد:081421، 11 / 1371/11.

خبر گزاری جمهوری اسلامی، "دیدار مسعود بارزانی با وەزیرخارجه فرانسه"، عدد:081273، 14 /1370/12.

خبر گزاری جمهوری اسلامی، "ما حاضریم ما نند گذ شته با ایران همکاری متقابل دا شتەباشیم"،عدد:081411، 1371/10/12.

خبر گزاری جمهوری اسلامی، "هدف ایران از بمباران شمال عراق جلوگیری از تشکیل حکومت خودمختار کرد در ایران است"، عدد: 050052، 1372/2/20.

خبر گزاری جمهوری اسلامی، "ورودین هیابتاز کردستان عراق به تهران"، عدد: 081423، 14 /1371/11 .

خبر گزاری جمهوری اسلامی،" ادعای رادیو اتحادیه میهنی کردستان عراق مبنی بردشمنی ایران باپارلمان کردستان عراق "، عدد:081375، 1371/7/29.

خبر گزاری جمهوری اسلامی،" ادعای رادیو بغداد مبنی بر سرقت تجهیزات فرودگاه اربیل وفروش ان به ایرانیان"، مرکز اسناد تبلیخات جنك، عدد: 081257، 20 /1370/11.

خبر گزاری جمهوری اسلامی،"ادعای برواز هوا بیما های جنگی ایران برفرازخاك کردستان عراق"، مرکز اسناد وتبلیغات جنك، عدد:081385، 1371/8/13.

خبر گزاری جمهوری اسلامی،"یك مقام حزب دمکرات کردستان عراق حمله ایران به مخالفین خود درخاك عراق را رانکوهش کرد"، مرکز اسناد وتبلیغات جنك، عدد:050063، 15 /1372/3.

خبر گزاری فرانسه، "هیات ایرانی بدون دست یافتن به توافق امنیت مرزی کردستان عراق را ترك کرد"،عدد: 074200 ،1392/4/27.
خبر گزاری فرانسه،"ادعای خبرگزاری فرانسه مبنی برشدت یا فتن گلوله باران مناطق مرزی کردستان عراق توسط نیروهای ایران"، مرکز اسناد وتبلیغات جنك، عدد:076274، 1372/4/27 .

خبر گزاری فرانسه،"ادعای سازمان"پزیشکان جیهان" مبنی بر بمباران داخل خاك عراق بوسیله ایران"، مرکز اسناد وتبلیغات جنك، عدد:081503، 1372/5/13.
خبرگزاری جمهوری اسلامی-"ادعای رادیو اتحادیه میهنی مبی برحمله مجدد نیروهای ایرانی به خاك کردستان عراق "، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 050074، 1372/5/2 .
خبرگزاری جمهوری اسلامی-"روزنامه واشنگتن تایمز"، "انعکاس ادعای منابع کرد پیرامون حملات هوائی ایران به مواضع کردها در "واشنگتن تایمز"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 076282، 1372/5/3 .
خبرگزاری جمهوری اسلامی-"گزارش روزنامه لیبراسیون از اوضاع کردستان عراق"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 076294، 1372/5/8 .
خبرگزاری فرانسه"ادعاهای مخالفان ایرانی در باره حملات هوایی ایران به مقر گروهك کومله درمنطقه سلیمانیه"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 050685، 1372/5/1 .
خبرگزاری فرانسه، "ارتش ایران متهم شد یکشنبه به کردهای ایرانی مستقر در شمال عراق حمله کرده است"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 050051، 19 /1372./2
خبرگزاری فرانسه، "گزارش خبرگزاری فرانسه درباره سفریك هیات ایرانی به کردستان عراق"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد:081478، 1372/4/24.
خبرگزاری فرانسه، "کردهای عراقی، ایران رابه عملیات تلاقی جویانه تهدید کردند"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 076281، 1372/5/3 .
خبرگزاری فرانسه، "مسعود بارزانی: یك هیئت رسمی ایرانی یزودی کردستان عراق سفر خوا هدکرد"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 081472، 1372/4/11.
خبرگزاری فرانسه، "تاکید جلال طلبانی بر تشکیل یکفدراسیون جهت حل مسئله کردهای عراق"، مرکرز اسناد وتبلیغات جنك، عدد: 081328، 1371/5/1 .
رادیو امریکا، " ادعاهای جلال طالبانی علیه ایران"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 082712، 25 /1372/9.
رادیو امریکا، " کردهای عراقی یك دمکراسی بی بدیل را در تمامی خاورممانه بوجودا ورده اند"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 081477، 1372/4/24.
رادیو امریکا، "مسعود بارزانی: یك هیئت رسمی ایرانی یزودی کردستان عراق سفر خوا هدکرد"، مرکز اسناد تبلیغات جنك، عدد: 081472، 1372/4/11.
رادیو بی بی سی،"ادعای بی بی سی مبنی بربمباران دەهکدەهای کردنشین توسط نیروهای ایران"، عدد:050062، 1372/3/15.
روزناما رویترز،" ادعای بارزانی مبنی بردخالت ایران در عراق"، عدد: 081370، 1371/7/24 .

الموقف الإيراني من إنشاء حكومة أقليم كوردستان 1992

الخلاصة

تأزم الوضع السياسي والاقتصادي في عموم العراق في بداية التسعينات من القرن المنصرم، ولا سيما كوردستان الجنوبية التي تعرضت لموجة عنيفة للنظام البعثي، مما ساء الوضع السياسي والاقتصادي أكثر، وفي هذه المرحلة الحساسة قامت انتفاضة جماهيرية واسعة في كوردستان ضد الحكومة العراقية، بتوجيه وتخطيط الجبهة الكوردستانية، ومشاركة فعالة للشعب والبيشمركة، وتم تحرير أغلب المدن والبلدات الكوردية. ولأسباب داخلية وخارجية (دولية) أجهضت هذه الانتفاضة الشعبية، وحدثت الهجرة المليونية للشعب الكوردي، تلك الهجرة دفعت مجلس الأمن الدولي في (5 من نيسان 1991) إل إصدار القرار المرقم (688)، وتحديد الخط (36) الآمن لحماية الشعب الكوردي، ودخل القرار حيز التنفيذ آنذاك, اعطى هذا القرار الفرصة للساسة الكورد إقامة انتخابات المجلس الوطني الكوردستاني في (19 أيار 1992)، وتم تأسيس أول مجلس وزاري في كوردستان في (4 تموز 1992)، وبعد تشكيل الحكومة ازدادت مخاوف الدول المجاورة لكوردستان لاسيما إيران, التي سرعان ما بدأت بالضغط على حكومة الاقليم الفتية, وعبرت علناً عن موقفها العدائي للقضية الكوردية، وحرصت عل وحدة الأراضي العراقية, واعلنت انها ضد إقامة أي كيان مستقل في كوردستان العراق.

الكلمات الدالة: انتفاضة *ربيع 1991، انتخابات المجلس الوطني الكردستاني، حكومة إقليم كردستان، كردستان إيران، كردستان العراق.*

THE IRANIAN POSITION ON THE ESTABLISHMENT OF THE KURDISTAN REGIONAL GOVERNMENT 1992

DILDAR IBRAHIM ABDULLAH and HOZAN SULEIMAN MIRKHAN
Dept. of History, College of Basic Education/Amedy, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq
Dept. of History, College of Humanities, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The political and economic situation in all of Iraq worsened at the beginning of the nineties of the last century, especially Southern Kurdistan, which was subjected to a violent wave of the Baathist regime, which worsened the political and economic situation even more., and the active participation of the people and the Peshmerga, and most of the Kurdish cities and towns were liberated. For internal and external (international) reasons, this popular uprising was aborted, and millions of Kurdish people emigrated. For internal and external (international) reasons, this popular uprising was aborted, and millions of Kurdish people emigrated. That migration prompted the UN Security Council on (5 April 1991) to issue Resolution No. (688), and to define the safe line (36) to protect the Kurdish people, and the resolution entered At that time, this decision gave Kurdish politicians the opportunity to hold elections for the National Council of Kurdistan on (May 19, 1992), and the first ministerial council was established in Kurdistan on (July 4, 1992), and after the formation of the government, the concerns of the neighboring countries of Kurdistan, especially Iran, which soon increased It began to put pressure on the young regional government, and publicly expressed its hostile stance towards the Kurdish issue, and was keen on the unity of Iraqi lands, and declared that it was against the establishment of any independent entity in Iraqi Kurdistan.

KEYWORDS: Sprin 1991Uprising, Kurdistan National Council Elections, Kurdistan Regional Government, Iranian Kurdistan, Iraqi Kurdistan.